

Iz zgodovine kranjskih trgov.

I. Početek in razvoj naših trgov.

L. Podlogar.

Trgovina povzdigne deželno; brez nje je velika dežela majhna, majhna po njej pa velika. Reigersfeld.

Beseda sama pove, da je »trg« kraj, kjer se redno in veliko trguje: prodaja in kupuje. Na trg pride dvoje vrste ljudi: eni da prodajajo, drugi da kupujejo. Prodaja tisti, ki ima; kupuje pa tisti, ki nima, pa potrebuje.

Prodajajo se sirovi, naravni pridelki, ki jih človek pridelal na polju, priredi pri živini, dobiva iz gozdov in rudnikov. Kranjska dežela daje svojim prebivalcem vse, kar potrebujejo v vsakdanjih razmerah. Hvalo ji poje pesnik:

Kranjci tvoja zemlja je zdrava,
za pridne nje lega najprava;
polje, vinograd, gora, morje,
ruda, kupčija tebe rede.

Sirovi naravni pridelki ne morejo takoj v človeško porabo, vsaj večinoma ne. Treba jih je preustrojiti, predelati in pripraviti za neposredno človeško rabo. Za ta preustroj sirovin je treba obrtnikov. Med te štejemo rokodelce in tovarnarje, ki delajo iz različne tvarine raznovrstno blago.

Obrt se ne more povsod enakomerno razdeliti. Zavisi namreč od posebnih pogojev. Kjer ne sejejo lanu ali konoplje, tam se ne more razviti platnarstvo. Kjer se ne koplje železna ruda, tam ni kovaške obrti, ni železninarjev, fužinskih kovačev, žrebljarjev, kotlarjev, orožarjev, nožarjev, ključavničarjev i. dr. Obrt potrebuje tistih prirodnin, ki se predelujejo v obrtniško blago.

Obrt je v kranjski deželi tako neenako razdeljena, kakor so neenako razdeljene tiste moči in sile, ki gonijo stroje obrtnikov. Med te gonilne sile in moči štejemo v prvi vrsti vodo in ogenj. Kjer ni močne tekoče vode, lesa in premoga, tam tudi ni velike obrti. Največ obrti je v Ljubljani ter v njeni okolici in na Gorenjskem; manj na Dolenjskem, najmanj pa na Notranjskem. Tam je razmeroma najmanj vodnih moči in najmanj kuriva.

Obrt podpirajo dalje dobre ceste, zlasti železnice, pa tudi plovne reke. Po njih se raznovrstna tvarina in kurivo naglo in dober kup dovaža, blago pa odvaža.

Veliko koristi obrti izobraženost ljudstva. Čim bolj izobražen je narod, tem živahneje se razvija med njim obrt. Resničen je pregovor, ki pravi: »Nevednost je najdražja reč na svetu.« Dandanes ne zadostuje,

da se mladina nauči rokodelstva samo v delavnici. Njej je potreba še obrtnega pouka, če noče zaostajati za drugimi obrtniki. V ta namen se ustanavljajo nadaljevalne, rokodelske ali obrtne šole. Tu se mladini pove in pokaže, kako duh časa napreduje, in se pouči, zakaj v sedanjem naprednem času ne smemo in ne moremo več meriti čevljev po zastarelem kopitu.

Kdor se hoče lotiti kake obrti, mora vzeti v roke kolikortoliko denarja, da postavi potrebne stavbe, si nabavi orodja in strojev, nakupi potrebnega blaga in da izhaja vsaj do takrat, ko mu začnejo njegovi izdelki vračati vloženi kapital z obrestmi vred. Kakor kupec, potrebuje tudi obrtnik kredita. Za male obrtnike, zlasti za rokodelce, so glede kredita posebno važna posojilna društva, naše hranilnice in posojilnice. Kar je barka za velikega trgovca, to je posojilnica za malega obrtnika.

Kupčijske razmere so za vsakega obrtnika zelo važne. Obrtnik ne izdeluje blaga zase in za svoj dom. Blago mora razprodati, da z izkupljenim denarjem dobiva plačilo za svoje delo in trud. Poizvedovati mora, kje se blago lahko iztrži, kje je živahna kupčija, živahen trg. Obrt brez kupčije hira in izumira.

V povzdigo obrti služijo dandanes razstave. Njih namen je, seznaniti obrtnike s kupci. Obrtniške razstave obiše mnogo sveta, ne toliko iz radovednosti kakor iz dobičkaželjnosti. Na razstavah se blago ogleda, preizkuša, kupuje in naroča. Na razstavah zvedo kupci, kje, v koliki množini, po kateri ceni se izdeluje blago in kakšno blago. Tam strokovnjaki blago preizkušajo: ga zavržejo, če ni za svetovni trg; ga priporočijo, če splošno ugaja, priporočijo s tem, da podeli razsodišče na razstavah svetinje (diplome) in priznalna pisma onim, ki so v svojih izdelkih pohvale vredni. To je v trgovini prvovrstno priporočilo.

So pa tudi dalekosežne ovire pri razvoju obrti. Obrtnik ali zadruga obrtnikov je oddajala blago v gotovo deželo ali državo. Naenkrat obteži vlada dotične dežele uvoz blaga z visoko carino ali uvoznino. Blago se podraži, zaradi visoke cene ne najde več odjemalcev; obrt je občutno prizadeta.

Neredko se prigodi, da iznajde premieten obrtnik ali kdo drugi nov stroj, na katerem se izdeluje blago mnogo ceneje kakor na dosedanjih strojih. Taka nova iznajdba je vedno občutljiv udarec za obrtnike. Izpodrine rada iz trgovine vse druge obrtnike. Pa to še ni najhujše. Iznajditelj ali podjetnik z novim strojem izprosi za novo iznajdbo posebno pravico (patent ali privilegij) od oblasti, da za določen okraj in določeno število let sme le on sam izdelovati blago na novem stroju.

Seveda uči izkušnja, da taka zapreka, naj opovira obrt še tako dolgo časa, iste nikakor ne zaduši, ampak ji dá polagoma le drugo lice.

Obrt in kupčija sta dva različna, pa nerazdružljiva pojma, ki drug drugega ne izključujeta, ampak si složno roke podajata in podpirata dobrobit kraja, kjer sta razvita. —

V kranjski deželi so iskali sirovih naravnih pridelkov izobraženi tuji narodi že v prastari, predzgodovinski, t. j. predrimski dobi. Stare pripovedke o Feničanih in o Grkih, ki so prišli na ta ali oni način v naše kraje, hranijo v sebi zgodovinsko dejstvo, da so bile starodavne kupčijske zveze med Feničani in Grki z našimi pokrajinami. To nam potrjujejo tudi najdbe in izkapanine v prazgodovinskih grobiščih. V grobiščih okoli Vač, Šmarjete in Mokronoga, ki se štejejo med prazgodovinska grobišča, so se našle lupine morskih polžkov. Zalite so bile s svincem. Tako opremljene polžke so nosili davno pred Kristusom zamorci v Afriki. Služili so jim kot telesni (ušesni) okraski, pa tudi kot denar, za katerega so si nabavljali po naših krajih naravne pridelke naših krajev.¹ V prazgodovinskih grobiščih se nahajajo izdelki tudi iz jantarja. Tega so dobavljali Feničani, trgovci starega veka, iz severnega morja. Njih trgovska pota so bila izpeljana preko Evrope; Atlantika so se bali kot nekega tajinstvenega, bajnega kraja. Čudimo se tudi, da se nahajajo v predrimskih grobovih grške amfore, vrči z dvema ročajema in z grškimi okraski.

Pred rimsko dobo je moralo torej biti kaj živahno občevanje preko naših krajev s feniškimi in grškimi trgovci. (Nadaljevanje).

¹ Argo I. 10.

Smešnice.

Neprijetni primer. Teta, ki je bila nekoliko šepava, razlaga svojemu malemu nečaku: kako imajo tisti, katerim manjka kak čut, druge toliko bolj razvite! Tako n. pr. slepec ima veliko občutljivejši tip kot pa kak drug človek. Nato se oglasi ukaželjni nečak: »Teta, vi imate tudi eno nogo krajšo, zato je pa druga daljša.«

Kdo vleče? »Matijček, pusti no mačko in je ne vleci za rep.« Matijček strumno odgovori: »Saj je ne vlečem, jaz jo le za rep držim, vleče pa mačka.«

Pravica do večjega štruklja. Tonček in Mihec sedita z materjo pri skledi ajdovih štrukljev. Mlajši Tonček si izbere največji kos. »Pa Tonček, pusti vendar večji kos Mihcu, ki je dve leti starejši in se njemu spodobi.« »Na-a, zato je pa Mihec tudi štruklje dve leti preje jedel kot jaz.«

Drobiž.

Na'nižja temperatura je v najmrzlejših dneh v kraju Verhojansk v Sibiriji. Ob takih dneh kaže ondi toplomer 68 stopinj pod ničlo.

Žepna ura ima krog 100 posameznih delov in delčkov. V eni sekundi udari petkrat, v minuti tristokrat, v eni uri 18.000krat.

Morska sol. Ena tona (1000 kg) morske vode iz Atlantskega morja (med Evropo in Ameriko) vsebuje 81 funtov soli. Ena tona iz Tihega morja (med Ameriko in Azijo) pa le 79 funtov; ena tona iz Mrtvega morja pa ima v sebi 187 funtov soli.

Človeško telo izhlapeva vsak dan 900 gramov vode, torej skoro en liter.

Teža morskega soma znaša včasih toliko kot teža 30 slonov ali 150 volov.

